

Bekymringsamtalen

i politiets holdningsskapende arbeid

En teoretisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (OPPG300)

Politihøgskolen

2013

Kand.nr : 227

Antall ord: 6213

Sammendrag

I denne oppgaven skal jeg ta for meg politiets kriminalitetsforebyggende arbeid rettet mot ungdom. Jeg vil innledningsvis presentere en hendelse som jeg opplevde i mitt praksisår som politistudent. Hendelsen gjorde inntrykk på meg og fikk meg interessert i å finne ut hvordan politiet kan møte ungdom som er i risikozonen for kriminalitet. I hoveddelen vil jeg først se på hvordan og hvorfor politiets forebyggende arbeid har endret seg de siste 70-80 årene. Deretter vil jeg drøfte hvilke muligheter politiets bekymringssamtale har til å forebygge fremtidig kriminalitet blant risikoungdom, og hvilke begrensninger politiet kan stå ovenfor ved individrettet forebygging. Selv om politiets mening er å hjelpe ungdom og deres foresatte, kan særlig tidlig inngripen få utilsiktede konsekvenser. Det å involvere foreldre i det forebyggende arbeidet kan også skape utilsiktede reaksjoner. Den tidligere nynazisten som er best kjent under navnet Tom Kimmo Eiternes (Olsen, 2011) har skrevet en masteroppgave om ni personers vei ut av høyreekstreme miljøer. Jeg har lest masteroppgaven og har brukt hans forskning til å belyse min problemstilling opp mot de utfordringer det finnes knyttet til ungdomsmiljøer og forebyggende arbeid. Før du leser videre vil jeg benytte anledningen til å takke min veileder på politihøgskolen for all hjelp.

Innholdsfortegnelse

1.0 INNLEDNING	3
1.1 OPPGAVENS OPPBYGNING	4
1.2 PROBLEMSTILLING	5
1.3 BEGREPSAVKLARING/AVGRENSNING	5
2.0 METODE.....	7
3.0 HOVEDDEL	9
3.1 POLITIETS FOREBYGGENDE ARBEID	9
3.2 FRA GENERELL TIL MÅLRETTET FOREBYGGING I NORSK POLITI	10
3.3 PERSONORIENTERT FOREBYGGING.....	11
3.4 BEKYMNINGSSAMTALEN – DIALOG FOR ANSVAR OG POSITIV ENDRING	12
3.5 INVOLVERING AV FORELDRE	14
3.6 PRIMÆR – OG SEKUNDÆRKONTROLL	15
3.7 UNGDOMSGJENGEN – TILHØRIGHET OG PÅVIRKNING	17
4.0 AVSLUTNING	19
5.0 LITTERATURLISTE	22

1.0 Innledning

” Jeg og veilederen min skulle holde et foredrag for årets russ ved den lokale videregående skolen. Foredraget skulle ha fokus på trafikk sikkerhet, nettvett og alkoholinntak. (..) Jeg ble stående å observere ungdommene og foreldrene som hadde møtt opp. Ungdommen på første rad virket som de forsto budskapet. De rakk hånda i været, hadde med notatblokk og lyttet interessert til det politiet hadde å si. De forsto alvoret. De ville sannsynligvis ikke drukket seg overstadig beruset, fyllekjørt, lagt ut sjenerende bilder på internett eller havnet i slåsskamp. De var de ungdommene som politiet ikke ”trenger” å snakke med. Jeg løftet blikket til bakerste rad. Flertallet av de som satt der var gutter, de hadde lua langt nedi panna og tastet på mobilen. De visket til hverandre og lo, himlet med øynene, gjespet og så på klokka. Jeg kjente igjen flere av gutta fra tidligere mindre alvorlige ordensforstyrrelser. Noen av foreldrene til guttene var til stede og satt lengre bak i salen med armene i kors. De virket ikke veldig interessert de heller. Da slo det meg; det er jo de vi vil snakke med. Gutta på bakerste rad. Det er de som trenger det!”
(utdrag fra min prosesslogg i praksisåret 2011/2012)

Jeg har gjennomført ni måneders praksis som politistudent ved Notodden politistasjon. I løpet av praksisåret har jeg observert og vært i kontakt med ungdom som er kommet på kant med samfunnet. Hendelsen som er beskrevet over ble min store motivasjon for min problemstilling og oppgavens vinkling. Jeg ble nysgjerrig på hva politiet har gjort før, og gjør i dag i det forebyggende arbeidet rettet mot ungdom som ligner guttene på bakerste rad.

Jeg oppfattet at ungdommene på bakerste rad brøt med sosiale normer for akseptabel atferd i denne situasjonen, og at de gikk i opposisjon mot voksne. Men kan det tenkes at dette er normal atferd i ungdomstiden? Guttene var kjent i lokalmiljøet og hang ofte sammen på fritiden, men etter meg bekjent hadde de ikke utviklet en kriminell løpebane i form av rusmisbruk eller annen alvorlig kriminalitet. Guttene hadde vært i kontakt med politiet i forbindelse med relativt uskyldige ordensforstyrrelser. Det kan

tenkes at ungdommene på bakerste rad viser tegn på mindre alvorlig grad av antisosial atferd slik Balchen (1998) definerer det. (Balchen, 1998, s. 44) Hodgins (1994) og flere hevder at ungdom som viser slik atferdsmønster tidlig har høyere risiko for framtidig rusmisbruk, kriminalitet og straffeforfølgning. (Fauske, Øia, s. 217-218). Derimot er det ikke slik at alle ungdom som har en antisosial atferd, utvikler en kriminell løpebane og blir kriminelle som voksne. Men det hevdes at om ikke barn ”vokser” fra antisosial atferd ved inngangen til ungdomstiden kan de være i risikozonen for slik utvikling. (Balchen, 1998, s. 43) Ungdommene på bakerste rad hadde kommet til ungdomstiden og det kan derfor være i risikozonen for kriminalitet. Dette gjorde at jeg ble interessert i disse ungdommene og deres holdninger. Hvorfor ville de ikke høre på det vi hadde å si? Kan det tenkes at dette var et tegn på mistillit ovenfor politiet? Handlet dette om å ”tøffe seg” ovenfor de andre gutta i gjengen? Var dette tegn på normal utprøvende atferd blant ungdom, eller kunne de være potensielle kriminelle? Hvorfor virket foreldrene deres så lite interesserte? Kan det tenkes at foreldrene følte at politiet kritiserte deres oppdragelse ved vårt foredrag?

Jeg ble interessert i å finne ut av hvordan politiet kan møte slik ungdom og deres foreldre før de eventuelt utvikler problematferd knyttet til kriminalitet. Hvis det er slik at tidlige tegn på antisosial atferd kan forhøye risikoen for framtidig kriminalitet, er det politiets oppgave å iverksette tiltak for å forhindre dette. Jeg begynte å tenke over politiets rolle ovenfor disse guttene, og på mine egne opplevelser av politiet da jeg var på samme alder. Det er flere åpenbare muligheter i forebyggende arbeid med ungdom, men det finnes også begrensninger. Jeg fattet interesse for hva som er grensene for det forebyggende arbeidet politiet gjør, og spesielt når det gjelder tidlig inngripen hos ungdom. Kan politiets forebyggende arbeid ha utilsiktede konsekvenser som kan føre til økt risiko for kriminalitet?

1.1 Oppgavens oppbygning

Jeg vil videre i denne oppgaven først presentere min problemstilling. Jeg vil deretter gjøre kort rede for sentrale begreper jeg anvender i oppgaven og hva de betyr for min oppgave. Jeg vil videre ta for meg hvilken metode jeg har brukt for å belyse min problemstilling og deretter gå over på drøfting av tema. Avslutningsvis vil jeg oppsummere hva jeg har drøftet i oppgaven og runde av med litteraturliste.

1.2 Problemstilling

Hvilke muligheter og begrensninger har politiet til å drive holdningsskapende arbeid ved hjelp av bekymringssamtalen?

Jeg vil særlig konsentrere meg om hvilke utilsiktede konsekvenser politiets tidlige inngripen kan medføre ovenfor ungdom som anses for å være i risikozonen for kriminalitet. Kan politiet i det forebyggende arbeidet forsterke avvik i samfunnet? Er det mulig å endre ungdommers holdninger? Hvilke begrensninger har foreldreinvolvering og kan det få utilsiktede konsekvenser?

1.3 Begrepsavklaring/avgrensning

Ungdomskriminalitet

Kriminalitet kan defineres som; handlinger som er i strid med gjeldende lov og som er belagt med straff. (Thorsen, Lid & Stene, 2009, s. 22) I 2006 registrerte Statistisk Sentralbyrå totalt 5756 ungdom under 18 år som ble straffet for å ha begått et lovbrudd. Statistikken viser at ungdom hyppigst ilegges straffereaksjoner for trafikkriminalitet og annen vinningskriminalitet. Det ilegges også et relativt stort antall straffereaksjoner for vold – og narkotikakriminalitet begått av ungdom. Publikasjonen til Stene og Thorsen mfl. viser at ungdom er den aldersgruppen som oftest utsettes for kriminalitet og de som oftest begår og blir straffet for kriminalitet. Analyser av lovbruddskarrierer har vist at lovbrudd er ganske vanlig i løpet av ungdomstiden, men for mange er dette en enkelthendelse. (Stene og Thorsen mfl., 2009, s. 140-141)

Ungdom

I denne oppgaven definerer jeg ungdom som begge kjønn i alderen 13-18 år. Grunnen til at jeg har valgt å rette oppgaven mot ungdom er at bekymringssamtalen er ment for denne målgruppen.

Risikoungdom og antisosialitet

Risikoungdom er ingen klart avgrenset kategori med entydige kjennetegn. Begrepet brukes ofte ovenfor ungdom som er i faresonen for å utvikle en kriminell løpebane.

Det hevdes at ungdom som viser tegn på *antisosial atferd* er i risikozonen for kriminalitet. Pape (1995) definerer antisosial atferd som ”atferdsmønster preget av destruktivitet, upålitelighet, ulydighet og utagering.” (Fauske, Øia, 2003, s. 217) Alvorlighetsgraden av antisosial atferd vil variere. Den mindre alvorlige graden vil være forhold som løgnaktighet, juksing og skoleskulk og den alvorlige kan innebefatte forhold som vold, ildspåsettelse, ran og voldtekt. (Balchen, 1998, s. 44) Noen av forklaringene på antisosialitet kan være sosial fattigdom, dårlige familieforhold, problemer på skolen, antisosiale subkulturer i ungdomsmiljøet, mangel på sosial kontroll og behov for å eksperimentere og bryte grenser. (Fauske, Øia, 2003, s. 217)

I denne oppgaven har jeg fokus på ungdom som viser tegn på mindre alvorlig grad av antisosial atferd, som ikke er knyttet til kriminalitet. Jeg vil rette mitt fokus på hvordan politiet møter ungdom som befinner seg i denne fasen og hvordan politiet kan forebygge at disse ungdommene utvikler en kriminell løpebane.

Avvik, stempling og stigmatisering

Definisjonen av *avvik* er alltid sosialt bestemt. Det er noen som må bestemme at noe er avvikende og hvilke kjennetegn som er avgjørende for at en person skal falle inn under avviksbegrepet. Eksempler på avvikende atferd i samfunnet kan være; alkoholmisbrukere, kriminelle, narkomane og prostituerte. Hauge (2007) hevder at atferd som er farlig, skadelig eller på andre måter må bekjempes defineres som avvik. Men det kan tenkes at mennesker som oppfører seg på en spesiell måte utenfor det ”normale” også kan bli stemplet som avviker selv om atferden verken er farlig eller skadelig. Stempling innebærer at man defineres som avvik av andre. Stigmatisering innebærer at man opplever seg selv som avviker av andre og går inn i avvikerrollen. (Hauge, 2007, s. 300-302)

Holdninger

Det finnes ulike definisjoner på hva holdninger er. Bjørvik (sitert i Balchen, 1998, s. 109-110) kaller holdninger for innstillinger og definerer holdninger som; ”en predisposisjon til å oppfatte, føle, tenke og handle på bestemte måter i forbindelse med et gitt objekt”. Det hevdes imidlertid at mennesker kan ha en bestemt innstilling eller holdning til et objekt, men som ikke alltid vil medføre konsekvenser på et

handlingsplan. I denne oppgaven vil jeg konsentrere meg om risikoungdoms holdninger til fremtidig kriminalitet.

Forebygging

”Forebygging handler om å være i forkant av at noe negativt skjer.”

(Myhre Lie, 2011, s. 20) Forebyggingsbegrepet er et vidt definert begrep, derfor har jeg valgt å avgrense forebygging til personorientert forebygging i denne oppgaven. Personorientert forebygging handler om å påvirke de bakenforliggende årsakene til at et individ begår lovbrudd. Samtaler med ungdom og foreldre, oppsøkende arbeid i nærmiljøet og ”ungdoms-kontrakter” er eksempler på personorientert forebygging. Det står i motsetning til *situasjonell forebygging* som handler om å forebygge kriminalitet gjennom å endre de fysiske omgivelsene rundt kriminelle handlinger. Eksempel på situasjonell forebygging er overvåkningskamera, belysning og formell overvåkning i form av politi, vektore og alarmer. (Lie, 2011, s. 60, 252, 263) Grunnen til at jeg har valgt å ha fokus på personorientert forebygging er at årsaker til ungdomskriminalitet kan forklares på individnivå.

2.0 Metode

I dette kapittelet vil jeg beskrive hva metode er, og hvilken metode jeg har brukt for å belyse problemstillingen min, hvordan jeg har funnet litteraturen og hvorfor jeg har valgt den litteraturen jeg har. Jeg vil også si noe om min egen forforståelse.

Metode betyr å følge en bestemt vei mot et mål, og kommer av det greske ordet *methodos*. Jeg har valgt å belyse min problemstilling med bakgrunn i allerede foreliggende teoretiske studier, altså gjennom en teoretisk oppgave og metode. Johannesen mfl. (2005) definerer teori som en generell påstand om virkeligheten. For at teorien skal være vitenskapelig må det være en (1) *allmenn påstand* som dekker mer enn enkelttilfeller, (2) en *forenkling* av virkeligheten, (3) si noe om *regelmessigheter* og (4) si noe om *sammenhenger* mellom fenomener. Vitenskapelige teorier må ha en faglig begrunnelse på bakgrunn av empiri og/eller logiske resonnementer. Jeg har brukt Johannesens fire punkter som veiledning da jeg hentet inn min teori.

For å finne litteratur som passer til min problemstilling, har jeg besøkt Politihøgskolens bibliotek i Oslo og Oslo Deichmanske bibliotek. Der fikk jeg veiledning fra bibliotekarene og lånte de bøkene jeg mente var relevant. Jeg har også fått litteraturtips fra min veileder på politihøgskolen. Jeg har brukt søkemotoren til bibliotekenes nettsider og Google.no, der jeg i hovedsak har brukt søkeordene: ”forebygging” , ”bekymringssamtalen” og ”ungdom og forebygging”.

Jeg valgte å bruke kompendiene fra hovedområdet ”forebyggende oppgaver 2012/2013” og fra hovedområdet ”politi og samfunn 2012/2013” fra politihøgskolen og boken *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* skrevet av Johannessen, A. m.fl. (2005). Jeg har brukt boken aktivt under innhenting av litteratur og under oppgaveskrivingen.

Jeg har også brukt Nasjonalbiblioteket på internett ved litteraturinnhenting, der fant jeg e-boka *Politiets forebyggende arbeid: begrensninger og muligheter* skrevet av Paal Christian Balchen (1998). Boka er utgitt i 1998, jeg har vært bevisst på at informasjonen kan være noe utdatert. Jeg har brukt Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap 2005, nr. 3 fra 1992, for å belyse utviklingen i politiets forebyggende arbeid fra de siste 70-80 årene. Artikkel fant jeg på nettsiden Itl.no for politihøgskolens studenter.

Jeg har i stor grad referert til Lies (2011) bok *I forkant* i oppgaven min. Grunnen til dette er at forfatteren skriver om politiets flere muligheter til å forebygge kriminalitet, og diskuterer hvilke utfordringer det forebyggende arbeidet kan stå ovenfor. Boken har derfor vært med på å belyse og danne et godt grunnlag for min oppgavevinkling.

Som nevnt har jeg brukt søkemotoren Google.no for å finne litteratur. Der fant jeg Tom Olsens (2011) masteroppgave i sosialt arbeid *Nynazistiske miljøer. En studie om tilslutnings- og exitprosessene*, og Kongens nyttårstale fra 2011 hvor han taler om samme masteroppgave. Olsen har intervjuet ni tidligere nynazister, og om deres vei ut fra nynazistiske miljøer. Grunnen til at jeg har valgt å bruke Tom Olsens masteroppgave i min oppgave, er at han i studiene sine kommer frem til at politiets bekymringssamtale var en avgjørende faktor for at ungdommene trakk seg ut av de

nynazistiske miljøene. Dessuten er dette den første og eneste evalueringen av bekymringssamtalen som verktøy i det forebyggende arbeidet.

Jeg har studert flere artikler, bøker, e-bøker og nettsider da jeg skulle samle inn litteratur. På bakgrunn av dette har jeg fått bedre forståelse og mer kunnskap om temaet. Jeg fant en del litteratur om politiets forebyggende arbeid og om forebyggingsfeltet generelt. Derfor har jeg måtte vært kritisk og selektiv til utvelgelsen av litteraturen som jeg nevner over. Jeg har prøvd å velge ut den litteraturen jeg mener er mest relevant for min oppgavevinkling. Litteraturen jeg har valgt anser jeg som pålitelig ettersom de alle er publisert og/eller basert på forskning, eller utgitt av justis – og politidepartementet.

”(..) når vi snakker om forebygging, så handler det om å måle det som ikke skjer, og det er vanskelig.” (Knut Storberget sitert i M. Lie, 2011) Det er vanskelig å drive forskning på effekten av forebyggende arbeid slik tidligere justisminister Knut Storberget sier. Det har derfor vært vanskelig å finne forskning på hvordan forebyggende arbeid fungerer positivt. Jeg har imidlertid funnet forskning som belyser hvilke begrensinger det forebyggende arbeidet kan stå ovenfor.

Jeg er politistudent og har mine erfaringer fra praksisåret, men jeg har forsøkt å være bevisst på mine egne oppfatninger og antagelser fra rollen som politi da jeg selekterte og tolket teorien jeg har valgt. Samtidig sitter min egen ungdomstid ennå friskt i minnet, jeg har også forsøkt å være bevisst på dette ved innhenting og tolkning av teori.

3.0 Hoveddel

3.1 Politiets forebyggende arbeid

Politiet skal forebygge kriminalitet, dette fremkommer av politiloven (1995) § 2, nr. 2, der det står ”Politiet skal (..) forebygge kriminalitet og andre krenkelser av den offentlige orden og sikkerhet.” (Politiloven) Det å forebygge kriminalitet er et av

grunnprinsippene for norsk politi og fremkommer i justis- og politidepartementets stortingsmelding nr. 42 (2004-2005): ”Politiet skal prioritere mellom sine oppgaver og legge hovedvekten på forebyggende virksomhet.” (Justis- og politidepartementet, 2004, s. 10)

Som nevnt er forebygging et vidt begrep, og det henger sammen med at det å forebygge mot kriminalitet er et omfattende område. Veldig mye av det politiet gjør kan på et eller annet vis defineres som forebyggende arbeid. Trafikkkontroller, serviceoppdrag, opplysende virksomhet, etterforskning, ordenspatuljering og hjelpeoppdrag kan i ulike/noen sammenhenger kalles forebyggende arbeid. (Larsson, 2005, s. 271)

3.2 Fra generell til målrettet forebygging i norsk politi

Forebygging i norsk politi er ikke noe nytt, men det har skjedd en endring i innholdet i det forebyggende arbeidet. Ser vi 70 – 80 år tilbake i tid var det tydelig at forebygging i politiet var knyttet opp mot ordinære ordensoppgaver og håndtering av straffesaker. (Larsson, 2005, s. 272) Det oppstod et historisk skille innen forebygging i norsk politi på 1990-tallet, hvor det ble klare formaliserte forebyggeroppgaver og forebyggingsfeltet ble adskilt som egen tjeneste. På 1990-tallet ble det forebyggende arbeidet i politiet profesjonalisert, og det ble blant annet opprettet egne forebyggingsavdelinger. Trondheim ble holdningskampanjenes arnested med kampanjene ”Fra bagatell til helvete” og ”Det er ikke tøft å være død”. (Larsson, 2005, s. 272) Spørsmålet er om disse holdningskampanjene fungerte forebyggende? Balchen (1998) hevder at opplysnings- eller informasjonskampanjer sjeldent eller aldri gir atferdsendring. Det er ingen tvil om at det er vanskelig å forandre holdninger, og det finnes mange forskjellige meninger om hvordan dette skal gjøres. Det hevdes blant annet at for å skape holdningsendring må påvirkningen være klar, systematisk og vedvarende. (Balchen, 1998, s. 118) Det kan på bakgrunn av dette tenkes at politiet mer og mer har gått bort fra slike holdningskampanjer i dag. Tidligere justisminister Knut Storberget (sitert i Lie, 2011, s. 35) sa at ”Forebygging har alltid vært litt snill. Den har vært preget av plakater og sang.” Det Storberget her snakker om kan være det forebyggende arbeidet på 1990-tallet.

Det forebyggende arbeidet er i dag mer målrettet mot risikoungdom som oppfattes å ha en forhøyet risiko for å begå lovbrudd. Endringen er basert på at det skal være hensiktsmessig i forhold til politiets ressurser og at det skal være mer effektivt å rette fokuset mot risikoungdom, enn majoriteten av ungdom som sannsynligvis ikke vil utvikle problematferd. (Lie, 2011, s. 60-61)

Hvilke muligheter og begrensninger har målrettet forebygging, og kan det få utilsiktede konsekvenser?

3.3 Personorientert forebygging

Politiets forebyggende arbeid rettet mot enkeltindivider kaller Lie (2011) *personorientert forebygging*. Personorientert forebygging handler om å få oversikt over ungdomsmiljøer og enkeltungdom som ansees for å være i risikozonen for kriminalitet. Denne målrettede forebyggingen tar videre sikte på å påvirke de bakenforliggende årsakene til at individet begår lovbrudd. (Lie, 2011, s. 60) For å få oversikt kan politiet søke informasjon fra andre etater som skole og barnevern, men også fra foresatte, lokalbefolkningen og ved egne observasjoner.

For at politiet på best mulig måte kan avdekke risikoungdom i lokalmiljøet bør politiet være lokalforankret. Politiet er da i en bedre posisjon til å identifisere og få oversikt over enkeltungdom og miljøer. Dette er også et av grunnprinsippene for norsk politi og fremkommer i justis- og politidepartementets stortingsmelding nr. 42 (2004-2005):

”Politiet skal være desentralisert. (..) Politiet bør være tilstede i lokalsamfunnet, enten dette er en mindre landkommune eller bydel i en større by. Et desentralisert politi, vil (..) åpne for samspill mellom politiet og befolkningen.” (Justis- og politidepartementet, 2004, s. 9-10)

Politiet kan ved oppsøkende arbeid i ungdomsmiljøer se etter symptomer på årsaker til kriminalitet, det kan være skoleopposisjon, regelbrudd, tegn på antisosial atferd og rusmisbruk. Balchen hevder at hvis man identifiserer risikoungdom på et tidlig tidspunkt vil man ha de beste forutsetningene for å gjøre noe med problemene.

(Balchen, 1998, s. 44) Store deler av forskningen viser også at tidlig innsats er avgjørende for muligheten til å lykkes med å forebygge at personer eller grupper blir involvert i kriminalitet. (justis- og politidepartementet, 2009, s. 31) Men kan tidlig intervensjon ha sine begrensninger og få utilsiktede konsekvenser? Selv om det kan se ut som for politiet at enkeltungdom er i risikosonen for kriminalitet er det ikke sikkert at dette er tilfelle. Det å være ung handler om å teste, utprøve og bryte grenser. De prøver seg frem og lærer noe om seg selv og samfunnets reaksjoner på atferden, og dette inngår i en normalitetsutvikling. (Helland & Øia, 2000, s. 33) Det kan være problematisk hvis politiet reagerer for tidlig ovenfor ungdom som har en normalt utøvende atferd som vil gå over av seg selv. (Lie, 2011, s. 117) Politiets oppmerksomhet kan føre til at ungdommen det reageres ovenfor kan føle seg stemplet som avvikende av politiet. Dette vil jeg se nærmere på i følgende avsnitt.

Som nevnt innledningsvis er definisjonen på avvik alltid sosial bestemt, det er noen som på en eller annen måte må bestemme at noe er avvikende og hvilke kjennetegn som er avgjørende for avviksbegrepet. I personorientert forebygging bestemmer politiet hva de oppfatter som avvikende blant ungdom. Stempling av enkeltungdom eller ungdomsmiljøer blir først problematisk i det forebyggende arbeidet hvis stemplingen fører til at ungdom tar opp i seg identiteten som avviker og går inn i en såkalt stigmatiseringsprosess. De opplever seg selv som kriminelle av politiet og andre, og kan dermed oppføre seg som kriminell. Da kan politiets forebygging fungere som en selvoppfyllende profeti og dermed produsere avvik fremfor å forebygge det. (Lie, 2011, s. 117) Jeg skal nå presentere bekymringssamtalen og se på samtalens muligheter og begrensninger spesielt opp mot holdningsendringer.

3.4 Bekymringssamtalen – dialog for ansvar og positiv endring

Bekymringssamtalen brukes som et begrep på samtaler politiet har med ungdom og deres foresatte og er et verktøy innen personorientert forebygging. Samtalen kan brukes når det avdekkes uønsket atferd eller kriminell atferd som kan føre til utvikling av en kriminell løpebane. Politiet bruker bekymringssamtalen som en reaksjon på uønsket atferd og for å lede ungdom over i et forsonings- og omsorgsspør.

(Politidirektoratet, 2011, s. 12) Det er to måter politiet har anledning til å iverksette en samtale på. Den første måten er når politiet har grunn til å tro at enkeltungdom har

begått en straffbar handling, da kan ungdommen sammen med foresatte pålegges å møte til samtalen etter Politiloven (1995) § 13. Ungdom under den kriminelle lavalder kan pålegges møteplikt etter en ellers straffbar handling etter samme paragraf.

(Politiloven)

Den andre måten, som er aktuell for min oppgave, er når politiet identifiserer ungdom med tegn på antisosialitet, eller ungdom i risikozonen for straffbare handlinger. Da kan politiet invitere ungdommen og deres foreldre til en samtale. Politiloven (1995) §§ 1 og 2 legger grunnlaget for denne frivillige samtalen. (Politidirektoratet, 2011, s. 17-19).

Når politiet innleder bekymringssamtalen bør politibetjenten regulere maktforholdet slik at ungdommen og foresatte ikke føler seg truet. ”Det skal ikke være ”gøy” å komme til samtalen, men det skal heller ikke føles overdrevent ubekvent. Det er også viktig å etablere en atmosfære som innbyr til tillit og ønske om positiv endring.” (Politidirektoratet, 2011, 39) Under bekymringssamtalen skal politiet forsøke å kartlegge og påvirke de bakenforliggende årsakene til at ungdom utviser tegn på antisosialitet, og begår uønskede handlinger. Politiet skal forsøke å hjelpe ungdommen gjennom oppmuntring og ansvarliggjøring. En ønsket effekt fra politiets side er at samtalen skal oppleves som noe positivt for ungdommen og at det da kan være et vendepunkt for ungdommen som er på vei til å skli ut. (Lie, 2011, s. 60-109) De fleste ungdom kan oppleve det som gjennomgripende å komme til en samtale hos politiet og samtalen kan ha en umiddelbart forebyggende effekt hos vedkommende. Da kan én samtale være nok. På den andre siden er det svært vanskelig å forandre holdninger og det finnes mange forskjellige meninger om hvordan dette skal gjøres. En gjennomgang av forebyggende tiltak rettet mot ungdom viser at tiltak som er rettet mot ikke-kriminelle ungdom er mest vellykket. På samme måte som Lie (2011) hevder at bekymringssamtalen trolig er mest virkningsfullt for de ungdommene som fortsatt anerkjenner samfunnets normer. (Lie, 2011, s. 108) Men forskning viser også at intervensjonene må vare over en relativ lang periode, minst et år, for best mulig forutsetning for holdningsendring. (Balchen, 1998, s. 121) Hvis politiet ikke oppdager dypereliggende årsaker til den utviste atferden og dermed ikke iverksetter oppfølgende tiltak, som å henvise til rette hjelpeinstanser eller oppfølgingsamtale

etter samtalen, ender intervensjonen der. Vil da én samtale hos politiet virke forebyggende og skape holdningsendringer? Hvis det er slik at holdningsendringer er avhengig av vedvarende påvirkning ovenfor ungdom, kan bekymringssamtalen ha begrensede muligheter for holdningsendring. Det er derfor viktig for politiet å motivere foreldrene til å følge opp problemene etter samtalen. Foreldre er i en posisjon hvor de kan påvirke sine barn til holdningsendring. De kjenner barnet og skal rettlede og oppdra det, og derfor er foreldrene viktig i politiets forebyggende arbeid. Jeg vil nå se på hvilke muligheter og begrensninger det finnes ved å involvere foreldre til bekymringssamtalen.

3.5 Involvering av foreldre

Tidligere justisminister Knut Storberget hevdet at politiet i større grad burde påpeke foreldrenes ansvar som rollemodeller for ungdommens holdninger og vaner. (Lie, 2011, s. 35) Storberget har et poeng her, fordi foreldre har påvirkningskraft på sine barn. Foreldrenes vaner og holdninger kan videreføres til deres barn og det er derfor viktig å involvere foreldre i det forebyggende arbeidet. Samtidig har foreldrene hovedansvaret for sine barn frem til de er 18 år og derfor blir de politiets viktigste samarbeidspartnere. Politiet ønsker derfor at både foreldrene og ungdommen møter til samtalen. Politiet tar sikte på å bevisstgjøre foreldrene og trygge dem i foreldrerollen for at de skal ta ansvar for egen situasjon og barnets utvikling. (Politidirektoratet, 2011, s. 37) Politiets ønske er at samtalen skal oppleves som en støtte til deres oppdragelse og samtidig gi de innsikt i ungdommens refleksjoner. Bekymringssamtalen kan også bidra til å åpne dialog mellom ungdommen og de foresatte som ellers ikke ville funnet sted. (Lie, 2011, s. 109-110)

Flere undersøkelser viser at ungdoms sosioøkonomiske bakgrunn og levekår kan ha innvirkning på utvikling av kriminalitet. Samtidig trekkes det frem at kvaliteten på samvær og tilknytning mellom foreldre og ungdom har en betydning for kriminalitetsutvikling. Det hevdes at uengasjerte og avvisende foreldre, manglende grensesetting og dårlig tilsyn fra foreldre er kritiske faktorer i forhold til utvikling av kriminalitet. (Balchen, 1998, s. 42-43) Hvis politiet klarer å skape tillit og relasjon med foreldrene under bekymringssamtalen kan det være lettere å veilede dem til å følge opp sine barn og sette tydeligere grenser etter endt samtale. Til tross for at

politiet ønsker å hjelpe familien kan det tenkes at politiets bekymring kan oppleves som negativt for foreldrene. Det skal jeg se på nå.

Hvilke begrensninger har foreldreinvolvering og kan det få utilsiktede konsekvenser? Foreldre kan oppleve at det er vanskelig å motta hjelp fra politiet. Det å bli sett på som hjelpetrengende kan være vanskelig, også for de som er vant til å motta hjelp. Årsaken til dette kan være at foreldrene kan få en følelse av at politiet kun ser feilene de gjør og at dette kan skape en følelse av utilstrekkelighet. (Lie, 2011, s. 94) Balchen (1998) diskuterer også dette i sin bok *Politiets forebyggende arbeid*. Han skriver at det å gripe inn i et uheldig familiemønster og forsøke å gjøre noe med dette, kan for mange virke som en illojal innblanding og mange familier kan virke negative til en slik intervensjon. Årsaken til dette kan være at mange foreldre kan føle at politiets oppmerksomhet er en kritikk mot deres måte å oppdra sitt barn på. I USA ble det foretatt et foreldretreningsprogram hvor formålet var å lære foreldrene å bli oppmerksomme på og reagere på ungdomsattferd. Det viste seg at det var vanskelig å få foreldrene med på denne type program, spesielt de som syntes å ha mest behov for det. Evalueringen av programmet viste at det var opplevelsen av kritikk og stigmatisering som førte til den lave deltagelsen blant foreldrene. (Balchen, 1998, s. 120) Hvis foreldrene føler seg kritisert og stigmatisert etter samtalen med politiet kan dette være en uheldig utilsiktet konsekvens for bekymringssamtalen som forebyggende verktøy. Foreldrene kan således miste tilliten til politiet og miste motivasjon for endring i oppdragelsen. Jeg vil nå se på hvilken betydning primær – og sekundærrelasjonen har i bekymringssamtalen.

3.6 Primær – og sekundærkontroll

”Samfunnet er kaldt og følelsesløst. Nettverkene er ikke tilstrekkelig tette og inkluderende. Naboer unnlater å gripe inn. Vi tar ikke tak i problemene når vi ser dem på nært hold og lar være å involvere oss personlig. Kort og enkelt svikter de voksne i sin oppdragerrolle, i sin grensesetting og i sitt ansvar overfor ungdom.” (Helland & Øia, 2000, s. 32)

Det Helland og Øia (2000) beskriver her er hvordan vårt samfunn er preget av at vi bryr oss mindre om våre medmennesker og at dette kan være en forklaring på ungdomskriminaliteten i samfunnet. Når *primærkontrollen* blir mindre i et samfunn og *sekundærkontrollen* blir av større omfang kan det bidra til flere uønskede handlinger i samfunnet, som kriminalitet. Dette skal jeg diskutere videre med grunnlag i Christies (1997) artikkel *Sosial kontroll*, men først vil jeg definere begrepene primær- og sekundærkontroll. Christie (1997) mener at vi til en hver tid kontrollerer og blir kontrollert formelt og/eller uformelt av hverandre i sosiale kontekster. De sosiale kontrollørene deler han inn i primær – og sekundærrelasjoner. Familie, venner og nabolag er eksempler på primærrelasjoner, og sekundærrelasjoner kan være en kollega på jobben man ikke kjenner så godt eller politiet. Uformell kontroll kan være små pannyrk eller et strengt blikk. Primærkontrollen er trolig den sterkeste og mest virkningsfulle kontrollen vi har i samfunnet. Sekundærkontroll kan være politiet i lokalmiljøet og kontrollen de utfører er ofte en formell tilnærming. (Christie, 1997)

Samfunnet vårt er i dag preget av mindre sosial kontroll enn før, den primære kontrollen har blitt mindre og sekundærkontrollen har økt. (Christie, 1997, s. 91-93) Dermed blir handlinger som før ble håndtert av familie, skole og nabolag, i dag oftere fanget opp av politiet. (Lie, 2011, s. 118) Når familien og andre som står en ungdom nært slutter å bry seg og ikke ”slår ned på” (kontrollerer) uønskede handlinger, kan det bidra til at handlingene oppfattes som akseptabel atferd for ungdommen.

Når politiet som sekundærkontroll griper inn i familier og skal forsøke å hjelpe disse kan det være utfordrende fordi primærkontrollens virkning trolig har de beste kreftene. Politibetjenten som leder bekymringssamtalen bør ha god kompetanse og erfaring innenfor fagfeltet. Bekymringssamtalen er krevende og kan være avgjørende for den involverte familien, og kan således ikke være preget av tilfeldigheter. Politibetjenten skal forsøke å skape tillit og relasjon under samtalen, og forsøke å få tilnærmet lik virkning som primærkontrollen, selv om dette er umulig i følge Christie (1997). Dette krever gode mellommenneskelige relasjoner og planlegging før samtalen. Under bekymringssamtalen ønsker ofte foreldre at politiet skal ”sette ungdommen på plass” og være litt streng. Av og til er dette nødvendig, men forskning viser at dette ikke alltid er den beste måten å nå lengst på over tid. Derfor kan politiet

gjøre det de kan for å skape en følelse av mestring og troen på at de er på riktig vei, og bruke sitt nettverk for å iverksette tiltak for veien videre. (Politidirektoratet, 2011) Primærrelasjonens styrke er som vi ser viktig i det forebyggende arbeidet rettet mot ungdom. Men det finnes begrensninger i tillitsbyggingen hvis ungdom har sterk tilhørighet og tillit til andre arenaer/miljøer enn hos familie eller politiet. Dette skal jeg ta for meg nedenfor.

3.7 Ungdomsgjengen – tilhørighet og påvirkning

I ungdomstiden har mange et behov for å løsrive seg fra familien og ønsker å oppleve seg selv som uavhengig og selvstendig. Og en naturlig reaksjon kan være at ungdom mer og mer får tilknytning til jevnaldrende ungdomsgjenger. Ungdomstiden er en sårbar tid i livet og anerkjennelse, mestring og tilhørighet er spesielt viktig ovenfor jevnaldrende ungdom. Ungdomsgjengen kan fremstå som et ”arnested” for utvikling av spesifikke ungdommelige symboler, holdninger og atferdsformer. Dette kan sees på som en normal og sunn prosess. (Helland & Øia, 2000, s. 35-37) Endog er det noen ungdomsgjenger som utvikler usunne holdninger og atferdsformer der straffbare handlinger betraktes som verdifulle og statusgivende innenfor gjengen.

(Fauske & Øia, 2003, 219) Under bekymringssamtalen er det avgjørende for politiet å skape tillit til ungdommen. Hvis tillit er til stede er det gode muligheter for holdningsendring og påvirkning i positiv retning. Det at ungdom betrakter straffbare handlinger som statusgivende i en gjeng han/hun har eller ønsker tilhørighet til, kan være en utfordring for politiet. Det å skape tillit til disse ungdommen kan være vanskelig, ettersom det kan tenkes at anerkjennelse hos ungdomsgjengen oppleves som sterkere enn anerkjennelse hos politiet. Da kan trolig politiets bekymring ikke oppleves som relevant. Men det finnes forskning på at bekymringssamtalen fungerer ovenfor ungdom som befinner seg i slike gjenger, noe Kong Harald V snakker om i sin nyttårstale i 2011.

”Jeg fikk nylig høre en løfterik fortelling om samtalens betydning i det forebyggende politiarbeidet. Ni tidligere nynazister har fortalt en forsker at en alvorsprat med politiet var viktig for at de trakk seg ut av et voldsorientert miljø. Manglerud politistasjon i Oslo har gjennom mange år utviklet en metode for å snakke med ungdom i faresonen. Såkalte bekymringssamtaler er

blitt et viktig verktøy for politiet. Ingen må fortelle meg at samtaler er puslete greier.” (Harald V nyttårstale, 2011)

Det Kongen viser til her er Tom Olsens masteroppgave (Olsen, 2011) der han intervjuet ni tidligere nynazister om deres tilslutning til – og veien ut av nynazistiske miljøer. Informantene uttalte at bekymringssamtalen hadde stor forebyggende effekt og at samtalen i seg selv var en sterk pådriver og i flere tilfeller helt avgjørende faktor for at flere trakk seg ut av det nynazistiske miljøet. (Olsen, 2011, s. 67) De var enig i at samtalen virket for dem som enkeltindivider, men de hevdet at de hadde liten tro på at samtalen ville fungere for andre i tilsvarende situasjon. Jeg velger å tolke det slik forfatteren gjør, at de intervjuede ikke var klar over politiets omfattende bruk av bekymringssamtalen. (Olsen, 2011, s. 69) Men det er likevel noe i det de sier, forebyggende tiltak har ingen garanti for lovlidighet. Det er ingen garanti for at bekymringssamtalen virker for alle. Man kan tydelig se at bekymringssamtalen hadde en forebyggende effekt hos disse ungdommene, til tross for sterk tilknytning til de nynazistiske miljøene som trolig hadde straffbare handlinger både som statusgivende og verdifulle handlinger. Uansett om enkeltungdom er tilknyttet et miljø der straffbare handlinger gir status, eller miljøer som bedriver uønsket atferd som ikke er knyttet til kriminalitet, kan det være begrensninger i å skape tillit ovenfor disse. På bakgrunn av at ungdom kan føle sterkere tilhørighet og anerkjennelse hos ungdomsmiljøet enn hos politiet.

Det å drive forebyggende arbeid direkte rettet mot enkeltindivider kan være svært virkningsfullt, men det finnes ingen fasit på hvilke tiltak som vil fungere for alle. Alle mennesker er unike og har forskjellig utgangspunkt og forutsetninger for endring.

4.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg drøftet problemstillingen:

Hvilke muligheter og begrensninger har politiet til å drive holdningsskapende arbeid ved hjelp av bekymringsamtalen?

Jeg har sett på hvilke muligheter og begrensninger det finnes ved politiets tidlige inngripen ovenfor ungdom som ansees for å være i risikozonen for kriminalitet. Og om tidlig intervensjon kan skape eller forsterke avvik i samfunnet. Det å gripe inn tidlig ovenfor ungdom hevder flere forskere er en forutsetning for holdningsendringer. ”Forebygging handler om å være i forkant av at noe negativt skjer.” (Lie, 2011) Men hva hvis politiet er i forkant av noe som ikke kommer til å skje? Hvis politiet griper inn ovenfor ungdom med normalt utprøvende atferd som vil gå over av seg selv, kan dette føre til at ungdommene får en følelse av å bli stemplet som ”kriminell”. En ytterst konsekvens av dette kan være at ungdom går over i en såkalt stigmatiseringsprosess og oppfører seg som en kriminell. Da kan politiets forebyggende arbeid fungere som en selvoppfyllende profeti og produsere avvik i samfunnet, fremfor å forebygge det.

Innledningsvis stilte jeg spørsmål ved om det er mulig å endre ungdommers holdninger og om foreldreinvolvering kan få utilsiktede konsekvenser. Flere forskere hevder at å endre holdninger er svært vanskelig. Det finnes ulike teorier til grunn for hva som skal til for holdningsendringer, det hevdes blant annet at påvirkningen må vare over en lang periode. Etter bekymringsamtalen skal politiet iverksette oppfølgende tiltak hvis dette er nødvendig. Hvis oppfølgende tiltak ikke blir iverksatt og foreldrene ikke følger opp sine barn, kan en enkel samtale hos politiet miste sin forebyggende og holdningsskapende effekt. Foreldre er i en posisjon hvor de har mulighet til å bidra med å forebygge kriminalitet og å skape holdningsendring hos deres barn. Foreldrene blir dermed politiets viktigste samarbeidspartnere. Hvis politiet klarer å påvirke foreldrene kan dette smitte over på ungdommene og virke forebyggende. Men det kan tenkes at involveringen kan skape negative reaksjoner fra foreldrene. De kan få en følelse av at de ikke trenger å involvere seg i fremtiden fordi politiet nå er på banen. Samtidig kan foreldreinvolvering få foreldrene til å føle at deres oppdragelse ikke er bra nok, og dermed virke lite mottagelig for hjelp fra

politiet. Ungdom lever i en tid hvor tilhørighet og tilknytning til jevnaldrende ungdommer er spesielt viktig. Ungdommer som har tilhørighet til ungdomsgjenger med usunne holdninger kan være vanskelig for politiet å nå, og skape tillit til. Likevel viser Tom Olsen (2011) masteroppgave at bekymringssamtalen hadde en avgjørende effekt på de ni tidligere nynazistenes vei ut av de nynazistiske miljøene.

Under praksisåret mitt førte jeg prosesslogg ved hendelser som gjøre inntrykk på meg og hendelsen jeg presenterte innledningsvis var ikke et unntak. Jeg oppfattet at ungdommene på bakerste rad var i risikozonen for kriminalitet uten å egentlig vite det. Det er selvfølgelig helt umulig å vite hva som skjer i fremtiden, og som jeg diskuterer i oppgaven så kunne atferden deres være helt normal med tanke på hvilke prosesser ungdommer er igjennom under ungdomstiden. Men i ettertid fikk det meg til å tenke over hvor lett det er å generalisere og utpeke en gruppe ungdom som avvikende ut fra deres atferdsmønster. Dette er noe vi mennesker gjør ubevisst hele tiden og kalles *stereotypi*. Vi plasserer folk i "båser" og det er en naturlig kognitiv prosess for å gjøre det lettere for hjernen å arbeide med andre aktiviteter. (Kvalem, 1996, s. 55) Det er med andre ord vanskelig å komme bort i fra å generalisere enkelte grupper mennesker.

Politiet har store muligheter for å identifisere risikoungdom og iverksette tiltak i det personorienterte forebyggende arbeidet. Men det er likevel svært vanskelig, om ikke umulig, å forutse hvilke individer som utvikler seg til å bli kronisk kriminelle. På samme måte som det er vanskelig å skille mellom normalt utprøvende atferd og "ikke-normal utprøvende atferd" hos ungdom. Om bekymringssamtalen har en forebyggende og holdningsendrende effekt er vanskelig å bekrefte eller avkrefte. Ungdom er forskjellige og årsaker til antisosialitet og kriminalitet er ofte komplekse og sammensatte.

Jeg vil avslutte denne oppgaven med to sitat fra Tom Olsens (2011) informanter. Den første informanten ble spurt om bekymringssamtalen hadde direkte medvirkning til at vedkommende trakk seg ut av det nynazistiske miljøet og om det virket forebyggende for fremtidig kriminalitet, og vedkommende svarte:

”Ja, må jo si det, tror det at de fulgte så nøye med også forhindre at jeg ble med på de helt alvorlige tingene. De helt spontane kan jo ingen stoppe, men tenker mer på planlagte og alvorlig ting.”

Den andre informanten beskrev innholdet i bekymringssamtalen slik:

”Det var sånn avradikaliseringstrekk de hadde og det fungerte veldig greit da. Da fikk jeg på en måte en god prat med dem, pratet ut.”

5.0 Litteraturliste

Christie, N. (1997) *Sosial kontroll*. I: L. Finstad & C. Høigård (Red.), *Kriminologi*
Oslo: Pax

Fauske, H. & Øia, T. (2003) *Oppvekst i Norge*
Oslo: Abstrakt forlag

Hauge, R. (2007). Stempling og stigmatisering. I: L. Finstad & C. Høigård (Red.),
kriminologi (4. utg.)
Oslo: Pax

Helland, H. & Øia, T. (2000) *Forebyggende ungdomsarbeid*
Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke

Justis- og politidepartementet. (2009) *Handlingsplan: Gode krefter*
Kriminalitetsforebyggende handlingsplan 35 tiltak for økt trygghet
Oslo: Justis- og politidepartementet.

Justis- og politidepartementet. (2004) Stortings melding nr. 42 (2004-2005) *Politiets*
rolle og oppgaver.
Oslo: Justis- og politidepartementet.

Kong Harald V nyttårstale fra 2011

Kvalem, I. L (1996) *Sosial psykologi: studieveiledning og kommentarer*
Oslo: NKI forlaget

Larsson, P. (2005) *Kriminalitetsforebygging og politirollen* I: Nordisk tidsskrift for
kriminalvidenskab 2005, nr. 3, 1992. Nordiske kriminalistforeninger.

Lie, E. M. (2011). *I forkant: Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*.
Oslo: Gyldendal Akademisk

Lotte Rustad Thorsen, Stian Lid & Reid J. Stene (2009) *Kriminalitet og rettsvesen*
2009. Statistisk sentralbyrå

Olsen T. (2011) *Nynazistiske miljøer. En studie om tilslutnings- og exitprosessene*.
Masteroppgave i sosialt arbeid.
Stavanger: Universitetet i Stavanger

Politidirektoratet (2011) *Veileder for politiets bekymringsamtale – dialog for ansvar
og positiv endring*. Oslo: POD-publikasjon nr. 2011/08.

Politielloven (1995) *Lov om politiet av 4 februar 1995 nr. 16* Hentet 24 februar 2013
fra <http://lovdata.no/all/tl-19950804-053-0.html>

Selvvalgt pensum

Johannessen, A., Tufte, P. A. & Kristoffersen, L. (2005) *Introduksjon til
samfunnsvitenskapelig metode* 3. utgave
Oslo: Abstrakt forlag
(382 s.)

Balchen, P. C. (1998) *Politiets forebyggende arbeid: begrensninger og muligheter*
Nesbru: Vett & Viten
(261 s.)